

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет економіки та менеджменту

Кафедра інноваційного підприємництва та інвестиційної діяльності

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ШПОРТКО ЮЛІЯ АНДРІЇВНА

УДК 65.016.08:334.7

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**Обґрунтування та імплементація політики запобігання банкрутства
суб'єктів підприємництва**

076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Юлія. ШПОРТКО

Керівник роботи
Кухарець Валентина Володимирівна
к. е. н., доцент

Житомир – 2021

АНОТАЦІЯ

Шпортко Юлія Андріївна. Обґрунтування та імплементація політики запобігання банкрутства суб'єктів підприємництва. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 076 – Підприємництво, торгівля та біржова діяльність. – Поліський національний університет, 2021.

У роботі здійснено узагальнення теоретичних, методичних, практичних аспектів політики запобігання банкрутства суб'єктів підприємництва. Проведено комплексний аналіз ймовірності банкрутства підприємств за допомогою моделей прогнозування ймовірності банкрутства. Розроблено та аргументовано рекомендації щодо застосування на підприємстві стратегії диверсифікації. Обґрунтовано практичні рекомендації щодо покращення фінансового стану суб'єкта підприємництва.

Ключові слова: банкрутство, неплатоспроможність, ймовірність банкрутства, фінансовий стан, моделі прогнозування, аграрне підприємство

SUMMARY

Shportko Yu.A. Substantiation and implementation of bankruptcy prevention policy of business entities. – *Qualifying work manuscript.*

Qualification work for the master's degree in specialty 076 – Entrepreneurship, trade and stock exchange activity. Polissia National University, 2021.

The paper summarizes the theoretical, methodological and practical aspects of the policy of preventing bankruptcy of business entities. A comprehensive analysis of the probability of bankruptcy of enterprises using models to predict the probability of bankruptcy. Recommendations for the application of diversification strategies at the enterprise have been developed and argued. Practical recommendations for improving the financial condition of the business entity are substantiated.

Keywords: bankruptcy, insolvency, bankruptcy probability, financial status, forecasting models, agricultural enterprise.

Зміст

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОЛІТИКИ ЗАПОБІГАННЯ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ.....	7
Висновки до розділу 1	13
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В АСПЕКТІ ПОПЕРЕДЖЕННЯ БАНКРУТСТВА	14
Висновки до розділу 2.....	21
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЗАПОБІГАННЯ БАНКРУТСТВА АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА	22
Висновок до розділу 3.....	28
ВИСНОВКИ	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	31
ДОДАТКИ	36

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Практика господарювання підприємницьких структур в умовах динамічного розвитку усіх сфер діяльності та певних особливостей функціонування аграрних підприємств призводить до погіршення фінансової спроможності більшості суб'єктів підприємницької діяльності у сільському господарстві. В умовах економічної кризи зумовленої впливом світової пандемії прослідковується чітка тенденція щодо неплатоспроможності суб'єктів підприємницької діяльності. Тому, актуальним вбачається обґрунтування політики запобігання банкрутства на підприємстві, особливо комплексна діагностика ймовірності настання та його можливого попередження. Прогнозування банкрутства на сьогодні є нагальною необхідністю, що надає можливість виявити основні проблеми і недоліки в роботі підприємства. Однак, прикладні напрямки імплементації запобігання банкрутства недостатньо досліджено.

Проблематику банкрутства широко досліджено у працях науковців, таких як: О.О. Терещенка, А.О. Сукрушевої, І.Г. Бачкіра, І.А. Бланка, Н.П. Шморгуна. Методики оцінки ймовірності банкрутства та критерії його прогнозування і діагностики досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені Е. Альтман, А. Таффлер, Г. Тішоу, Р. Лис, Г. Спрінгейт, О. Терещенко, О. Зайцева та ін.

Мета і завдання кваліфікаційної роботи. Метою кваліфікаційної роботи є поглиблене вивчення методико-теоретичних та практичних аспектів запобігання банкрутства підприємства та оцінки ймовірності його настання підприємств аграрної сфери в умовах нестабільності.

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення наступних задач:

- розкрити сутність банкрутства підприємства та оцінки ймовірності його настання

- дослідити основні методи (моделі) прогнозування імовірності банкрутства;
- проаналізувати сучасний стан функціонування аграрного підприємства;
- обґрунтувати доцільність ініціативи щодо запобігання банкрутства шляхом застосування на підприємстві стратегії диференціації.

Об’єкт і предмет дослідження. *Об’єктом* дослідження є процес забезпечення фінансової стабільності суб’єкта підприємницької діяльності та запобігання його банкрутства. *Предметом* дослідження є вдосконалення системи запобігання банкрутства аграрного підприємства в умовах економічної нестабільності.

Методи дослідження. В роботі використано *абстрактно-логічний метод* (уточнено поняття «банкрутство», сформульовано загальні висновки та висновки до розділів); *статистико-економічний метод*, зокрема такі його прийоми *порівняння* (для зіставлення результатів виробничої діяльності аграрних підприємств у динаміці). При обробці матеріалів роботи застосовувалися також методи *аналітичних групувань* статистичних даних, *розрахунково-конструктивний, графічний*, тощо.

Перелік публікацій автора за темою дослідження. Основні результати кваліфікаційної роботи висвітлено в доповідях конференцій:

Міжнародній науково-практичній онлайн-конференції «Актуальні проблеми, пріоритетні напрямки та стратегії розвитку України» (м. Київ, 13 жовтня 2021 р.) за темою «Особливості політики запобігання банкрутства: мікрорівень»;

Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Фінансові інструменти регіонального розвитку» (м. Житомир, 27 жовтня 2021 р.) на тему «Огляд банкрутства аграрних підприємств: регіональний аспект»;

Міжфакультетській студентській науково-практичній конференції «Студентські наукові читання – 2021» на тему: «Формування системи запобігання банкрутства аграрного підприємства».

Практичне значення отриманих результатів.

Основні результати дослідження спрямовані на вдосконалення методики запобігання банкрутства підприємств аграрної сфери. На основі проведеного дослідження розроблено пропозиції щодо здійснення політики запобігання банкрутства шляхом застосування антикризового управління з використанням стратегії диференціації.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, основної частини, загальних висновків, списку використаних джерел з 43 найменування. Основна частина передбачає три розділи та висновків до кожного розділу. Загальний обсяг роботи викладено на 35 сторінках комп'ютерного тексту, робота містить 8 таблиць і 3 рисунки.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОЛІТИКИ ЗАПОБІГАННЯ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ

Поняття «банкрутство підприємства» як економічна категорія досить ґрунтовно трактується як в документах нормативно-правової бази, так і в роботах вчених-економістів. Зокрема, у Законі України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" [31], приводиться таке визначення «банкрутства підприємства»: «визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити встановлені у порядку, визначеному законом, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури» [31]. Схожі визначення відображено в інших законодавчих актах, таких як Господарський Кодекс України [13], Методичні рекомендації НБУ щодо застосування комерційними банками Закону України «Про банкрутство». Отже, відповідно до чинного законодавства банкрутство розглядається як визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.

В науковій літературі сформувався ринковий підхід щодо сутності поняття «банкрутство», в якому дане поняття розглядається у широкому значенні як спосіб очищення економіки від неплатоспроможних, неефективних підприємств [4, 36]. Сукрушева А.О., Терещенко О.О. розглядають банкрутство підприємств як наслідок всебічної фінансової кризи підприємства, що може призвести до унеможливлення фінансувати основну поточну діяльність через відсутність коштів; відмова сплачувати за власними борговими зобов'язаннями, що виступає підставою для ліквідації підприємства [36, 37].

Банкрутство підприємств здебільшого явище не випадкове. Передумовою банкрутства виступає нестабільний у довгому періоді стан

фінансів підприємства, а також неефективне їх використання. Науковці відмічають, що саме збитковість може стати передвісником виникнення кризи на підприємстві, його неплатоспроможності й банкрутства [4]. Воно є наслідком коливання основних показників, які характеризують прибутковість, ділову активність, ліквідність, фінансову стійкість підприємства, що прослідковується протягом тривалого періоду.

У літературних джерелах термін «політика щодо запобігання банкрутства» частіше зустрічається в контексті, що характеризує такий процес на рівні держави (макрорівні) [13]. У Державних стратегіях розвитку доречним вважається прописання способів щодо запобігання банкрутства суб'єктів підприємства та закріплюються законодавчо [37]. На думку Терещенка О.О. одним із важливих прийомів запобігання банкрутству підприємств може бути державне субсидіювання підприємств при умові детального аналізу [37]. Адже, як зазначається вченими, політика держави щодо субсидіювання є дещо «заполітизованою», оскільки визначається досить часто не упередженими економічними чинниками, а політичним лобіюванням. В Україні частіше отримують від держави субсидіювання агропромислова, вугільна та металургійна галузі [42].

В науковій літературі політику запобігання банкрутства підприємства розглядають за двома напрямками відповідно до змісту: тактичному та стратегічному тлумаченні антикризових стратегій. Політику запобігання банкрутства підприємства доречно досліджувати комплексно із врахуванням окремих підсистем даного процесу. На мікрорівні застосовується поняття «антикризова стратегія», що виступає як складова політики запобігання банкрутства.

Для запобігання кризового стану підприємств має формуватися відповідно фактичним соціально-економічним процесам система попередження, прогнозування та подолання банкрутства підприємства [7]. У ринкових умовах для стабільного функціонування підприємств необхідною є система управління, яка б своєчасно та швидко відкликала на переміни у

внутрішньому і зовнішньому середовищі. Виявлення негативних тенденцій розвитку підприємства, а також своєчасне виявлення загрози банкрутства на сучасному етапі розвитку економіки має першочергове значення для діяльності господарюючих суб'єктів.

В науковій літературі сформованої класифікації щодо факторів настання банкрутства не виокремлено. Більшість науковців виділяють зовнішні та внутрішні чинники, які можуть призвести до неплатоспроможності підприємств. Серед зовнішніх найбільш актуальними на думку вченим можна вважати політичну та економічну нестабільність у державі, нестабільність системи оподаткування та високий рівень інфляції. До внутрішніх передумов виникнення банкрутства найчастіше відносять недостача власних фінансових ресурсів, збільшення як дебіторської так і кредиторської заборгованості, неефективність фінансових вкладень [1, 37].

Окрім зазначених вище факторів Грицюк Е.О. виокремлює специфічні чинники притаманні вітчизняним підприємствам: відсутність ефективної стратегії розвитку господарства в рамках ринкової економіки; завищення цін на енергоресурси, орендну плату; низькі темпи запровадження інновацій [12]. Деякі автори відмічають, що внутрішні чинники можливої неплатоспроможності є наслідком нераціонально впровадженої стратегії розвитку підприємства; невірних тактичних заходів щодо прийняття управлінських рішень. Проте, в більшості випадків причини загрози банкрутства є неочевидними та спостерігаються не одразу і тому не є можливим швидко зреагувати на погіршення стану підприємства [35].

Доречним вбачається запровадження системи сукупності заходів якої формували б компетентність суб'єкта підприємництва функціонувати та розвиватись в умовах підвищеного ризику та загроз. Політика підприємства щодо запобігання банкрутства передбачає комплекс заходів, які пов'язані задля вирішення проблеми платоспроможності та нестабільного фінансового стану підприємства. Проблема неможливої платоспроможності підприємств нині досить актуальна в усьому світі, адже неплатоспроможність одного із

підприємств-партнерів може вплинути на неспроможність оплати іншими партнерами. Неплатоспроможність партнерів або покупців може призвести до скрутного фінансового становища навіть економічно зрівноважених підприємств.

Виникнення системних кризових явищ на підприємстві впливає на обсяги виробництва та спричиняє нестабільність умов функціонування суб'єкта підприємництва. Назріває необхідність швидкого реагування та ефективного антикризового управління, мобілізації в першу чергу внутрішніх ресурсів [27]. Для кожної із підсистем характерні певні заходи (Рис. 1.1).

Рис. 1.1. Політика щодо запобігання банкрутства суб'єкта підприємництва

Більшість науковців до заходів підсистеми «Попередження» відносять: систематичний моніторинг; визначення ймовірності банкрутства; SWOT-

аналіз; встановлення основних факторів, які можуть стимулювати до виникнення банкрутства; прогнозування; дискримінантний аналіз; систему раннього попередження та реагування [7, 36].

До підсистеми «Запобігання» науковці пропонують задіяти такі заходи: підтримка економічної безпеки підприємства при гарантуванні його стабільності і максимальній ефективності функціонування; систематичне проведення контролінгу; запровадження системи антикризового управління та ризик-менеджменту; здійснення реінжинірингу використовуючи сучасні технології [7, 36, 27]. Підсистема «Подолання» передбачає застосування більш «строгих» заходів, активізацію всіх можливих способів недопущення ліквідації підприємства, мобілізацію усіх наявних ресурсів задля виведення суб'єкта підприємництва із кризи, відновлення його конкурентоспроможності та стабільного фінансового стану [36].

Найбільш дієвим щодо запобігання банкрутства суб'єктів підприємництва як на макрорівні так і на мікрорівні вважається попередження такого стану шляхом моніторингу діяльності та діагностика ймовірності банкрутства. Проблематика діагностування функціонування підприємства задля попередження його банкрутства є багатогранною, її вирішення можливе за сукупного аналізу різних векторів економічного розвитку [42]

В науковій літературі для оцінки й прогнозування ймовірності банкрутства підприємств сформувалось основні підходи, що передбачають застосування різноманітних прийомів та методів прогнозування. Так, виокремлюються експертні методи; економіко-математичні методи; штучні інтелектуальні системи; методи оцінки фінансового стану. Марков М.Є. виділяє та згруповує напрями в прогнозуванні ймовірності банкрутства підприємницьких структур у три великі підгрупи: оцінка та прогнозування показників структури балансу; система формалізованих та неформалізованих методів; визначення індексу кредитоспроможності [25].

У вітчизняній та зарубіжній літературі науковцями розглядаються такі методики та методи розрахунку індексу кредитоспроможності для діагностики

ймовірності банкрутства підприємств, на основі результатів яких можливе формування розуміння щодо фінансового стану, реальної платоспроможності та рівня вірогідності настання банкрутства [5]. На практиці для прогнозування банкрутства підприємств найчастіше використовуються економіко-математичні методи, засновані на побудові дискримінантної функції. Найчастіше використовується модель (індекс) Альтмана (Z – модель), чотирьох факторна модель оцінки платоспроможності розроблена Г. Тішоу та Дж. Таффлером, модель оцінки фінансового стану Р. Ліса, модель сукупної оцінки фінансового стану підприємства О. Терещенка [5, 9]. Кожна із моделей має свої особливості, тому для отримання більш реальних результатів ймовірності банкрутства доречним вбачається одночасного застосування декількох методик. Адже, ефективність заходів раннього запобігання банкрутства буде залежати в першу чергу від оптимального вибору індикаторів раннього запобігання.

На основі діагностики приймається рішення відносно здійснення заходів ефективного управління щодо запобігання банкрутства, окреслюються стратегічні цілі та тактика реалізації. Можливими заходами швидкого реагування та раннього запобігання банкрутства може бути стратегія антикризового управління. В науковій літературі антикризове управління здебільшого розглядається як система прийомів, заходів, управлінських програм, щодо діагностики, попередження, послаблення, уникнення кризових явищ та банкрутства [34]. Залежно від наслідків застосування виокремлюють тактичні та стратегічні методи антикризового управління. Найчастіше науковці рекомендують задіяти такі антикризові стратегії: управління змінами, стратегія швидкої реакції, венчурні стратегії, синергічне управління бізнесом, даунсайзинг, системне управління бізнес-процесами, системні інновації, підприємницька креативність тощо. А також класичні методи: злиття, реінжиніринг, санація, диверсифікація [34].

Висновки до розділу 1

Отже, оцінити реальний стан суб'єкта господарювання та здійснити всі можливі заходи щодо недопущення його до банкрутства можливо при врахуванні значної кількості факторів неплатоспроможності. Зазначенні чинники слід розглядати з врахуванням не лише внутрішніх, але зовнішніх загроз. Прогнозування банкрутства на сьогодні є нагальною необхідністю, що надає можливість виявити основні проблеми і недоліки в роботі підприємства. На основі діагностики приймається рішення відносно здійснення заходів ефективного управління щодо запобігання банкрутства, окреслюються стратегічні цілі та тактика реалізації.

Запровадження напрямів попередження, запобігання та подолання банкрутства підприємства забезпечує можливість вчасного реагування на зовнішні та внутрішні чинники погіршення фінансового стану підприємства, знайти вихід зі скрутного становища та не допуску повної ліквідації підприємства [36]. Така система надає суб'єкту підприємницької діяльності здатність ефективно функціонувати в нестабільних умовах.

Отже, політика запобігання банкрутства суб'єкта підприємництва передбачає задіяння сукупності принципів, заходів, механізмів та методів антикризового управління, що будуть спрямовані на досягнення довгострокових стратегічних орієнтирів розвитку підприємства задля покращення його платоспроможності та зростання ефективності функціонування.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА В АСПЕКТІ ПОПЕРЕДЖЕННЯ БАНКРУТСТВА

Протягом останніх років у економіці світового рівня спостерігається тенденція до збільшення кризових явищ, особливо різко різкі зміни кризового стану суб'єктів підприємницької діяльності прослідковуються під час пандемії COVID-19. Кризові явища в економіці впливають на забезпечення стабільності доходів підприємств та підтримку їх рівня платоспроможності [4]. В Україні кількість справ про відновлення платоспроможності боржників або визнання їх банкрутом закінчених провадженням з кожним роком зменшується (рис.2.1).

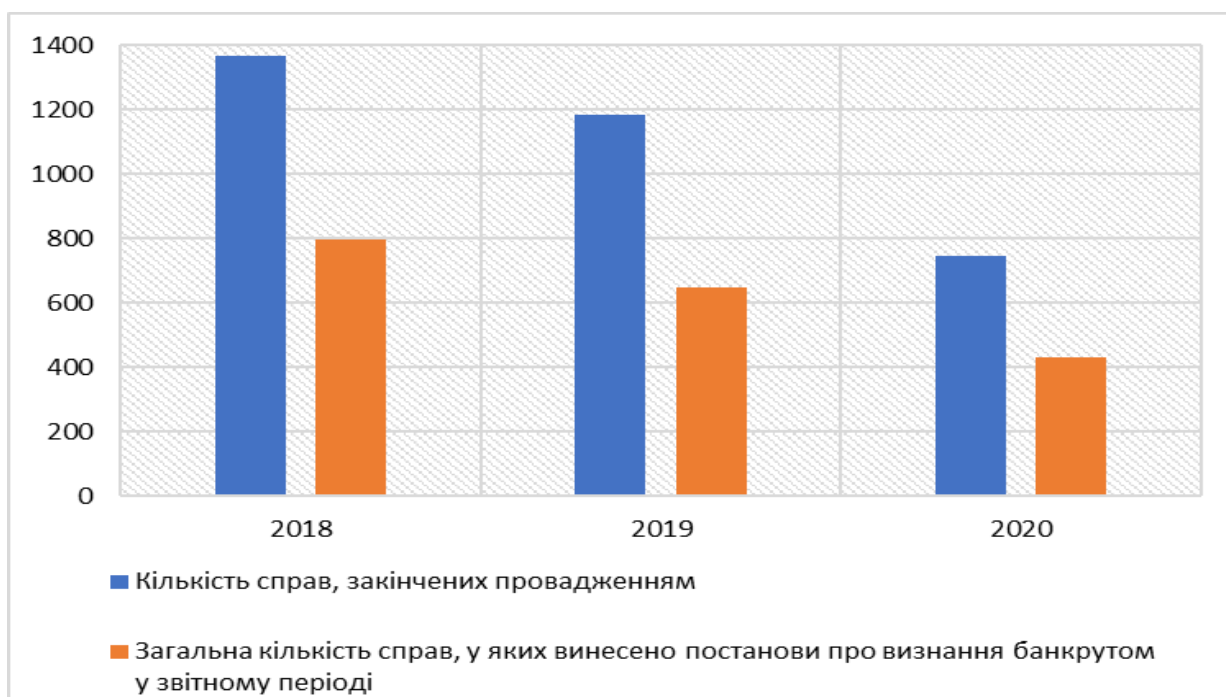

Рис. 2.1. Динаміка справ про відновлення платоспроможності боржників або визначення їх банкрутом, закінчених провадженням в Україні

Джерело: побудовано за [18, 19]

Проте, автори Сова О. Ю. та Морозов Є. Ю. вказують, що в Україні відкритих офіційних статистичних даних відносно стану ринку реструктуризації та неплатоспроможності не представлені [34]. В Житомирській області збільшується кількість справ, у яких винесено постанови про визнання банкрутом. У 2020 році таких справ було 69% від кількості справ, закінчених провадженням [10, 11].

В наукових літературних джерелах відмічається, що передумовою виникнення неплатоспроможності та банкрутства здебільшого є саме збитковість. В Україні зростання збитковості найбільше спостерігається у галузях: промисловість, оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів, операції з нерухомим майном; професійна, наукова та технічна діяльність. У 2018 році фінансовий результат до оподаткування підприємств України видами діяльності яких є сільське, лісове та рибне господарство становив 71478,5 млн. грн; у 2019 році - 94041,4,3 млн. грн; у 2020 році – 81775,2 млн. грн [39].

Статистичні дані (табл. 2.1) вказують на те, що в період кризи платоспроможності пов'язаної із всесвітньою пандемією 2019-2020 років частка збиткових підприємств України видами діяльності яких є сільське, лісове та рибне господарство складала біля 16 %, тоді як в період економічного пожвавлення (2016-2018 роки) даний показник становив біля 13-14 %. В Житомирській області протягом 2015-2018 років прослідковувалась чітка тенденція щодо збільшення частки прибуткових підприємств даних галузей від 74,4 % до 78,2 % [40]. Проте, в 2019 році частка прибуткових підприємств різко зменшилась та становила лише 73 %. При цьому, фінансовий результат до оподаткування підприємств даної галузі загалом в 2020 році порівняно з 2018 роком зменшився на 2172,7 млн. грн [39, 40].

Визначення тенденцій функціонування підприємства у нинішніх кризових умовах розвитку економіки є нагальною необхідністю. Адже, прогнозування можливості настання банкрутства допомагає у виявленні проблем функціонування суб'єкта підприємництва і виправленні уже наявних

недоліків роботи; своєчасному визначенні несприятливих секторів діяльності та застосування заходів щодо їх усунення.

Таблиця 2.1.

Динаміка фінансових результатів до оподаткування підприємств за видами економічної діяльності у 2016–2020 рр., млн. грн

Показники		Роки			Відхилення 2020 р. до 2018 р.
		2018	2019	2020	
України					
Фінансовий результат до оподаткування, млн.грн		71478,5	94041,4	81775,2	10296,7
Прибуток підприємств	відсоток до загальної кількості	86,3	83,1	83,6	- 2,7
	фінансовий результат	94402,3	116561,3	108577,5	14175,2
Збитки підприємств	відсоток до загальної кількості	13,7	16,9	16,4	2,7
	фінансовий результат	22923,8	22519,9	26802,3	3878,5
Житомирської області					
Фінансовий результат до оподаткування, млн.грн		2407,7	777,9	235,0	-2172,7
Прибуток підприємств	відсоток до загальної кількості	78,2	73,7	77,4	-0,8
	фінансовий результат	2927,8	2060,9	3385,0	457,2
Збитки підприємств	відсоток до загальної кількості	21,8	26,3	22,6	0,8
	фінансовий результат	519,7	1283,0	1035,0	515,3

Джерело: [39, 40, 43]

Розглянувши проблематику дослідження з теоретичної точки зору вбачається доцільним конкретніше дослідити на прикладі функціонуючого суб'єкта підприємництва. Прогнозування та формування висновку про можливість настання банкрутства передбачає здійснення системного аналізу

щодо встановлення проблемних зон функціонування суб'єкта підприємницької діяльності. Товариство з обмеженою відповідальністю «Камінське Агро» (надалі ТОВ «Камінське Агро») здійснює свою діяльність не так багато часу. Проте, враховуючи реалії нестабільності світової економіки під час пандемії, потребує дослідження питання щодо запобігання банкрутства. Підприємство є юридичною особою та діє на підставі затвердженого Статуту.

Основним видом діяльності ТОВ «Камінське Агро» зазначено: вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур; вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів; розведення великої рогатої худоби молочних порід; розведення свиней, тощо. Іншими можливими видами діяльності підприємства є: допоміжна діяльність у рослинництві; післяурожайна діяльність; надання в оренду сільськогосподарських машин і устаткування, тощо.

Стабільність підприємства як економічної одиниці господарювання визначається сукупністю показників, які характеризують його фінансовий стан. Основними є платоспроможність підприємства, прибутковість та рентабельність [6]. На кінець 2020 року доходи підприємства ТОВ «Камінське Агро» становили 2693 тис. грн. При цьому господарство на кінець року мало збитки в розмірі 366,5 тис. грн. Вартість активів підприємства на початок 2021 року складала 1846 тис. грн (табл. 2. 2). Фінансовий результат ТОВ «Камінське Агро» в I півріччі 2021 року становить 395 тис. грн прибутку, що краще I півріччя 2020 року на 439 тис. грн, адже був збиток.

Науковцями розроблено достатньо моделей для первинної ймовірності загрози банкрутства підприємств, результати яких надають характеристику фінансового стану, платоспроможності та рівня ймовірності банкрутства суб'єкта господарювання.

Застосування тих чи інших моделей ймовірності банкрутства залежить від об'єктів спостереження, кінцевих цілей та масштабів дослідження. Тому, при здійсненні аналізу кожним із методів, що мають свої переваги та недоліки,

виникає необхідність вибору такого підходу, який надає можливість отримати найбільш якісну та точну оцінку економічного стану виходячи із мінімальних витрат ресурсів.

Таблиця 2.2

Формування фінансового результату ТОВ «Камінське Агро»

Показник	Півріччя			I півріччя 2021р. до I півріччя 2020р.	
	I півріччя 2020 р	II півріччя 2020 р	I півріччя 2021 р	+, -	раз
Чистий дохід від реалізації продукції	695	1998	2697	2002,0	4
Інші операційні доходи	14	48	191	177,0	13
Всього доходів	709	2046	2888	2179,0	4
Собівартість реалізованої продукції	630	1802	1971	1341,0	3
Інші операційні витрати	123,0	567,0	522,0	399,0	4
Всього витрат	753,0	2369,0	2493,0	1740,0	3
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток (+), збиток (-)	-44	-323	395	439,0	x
Витрати з податку на прибуток	-	-	-	-	
Чистий фінансовий результат: прибуток (+), збиток (-)	-44	-323	395	439	x

Джерело: дані ТОВ «Камінське Агро»

Проте, враховуючи специфіку сучасного розвитку економіки України не всі моделі є прийнятними для умов національної економіки, а тому варто використовувати результати розрахунків за декількома із методик розрахунку ймовірності банкрутства [16].

Порівняльна оцінка зарубіжних та вітчизняних методик дає можливість більш детально провести діагностування ймовірності банкрутства ТОВ «Камінське Агро», результати представлено у додатках та зведено у табл. 2.3. Модель Альтмана передбачає розрахунок ймовірності банкрутства за п'ятьма факторами. Критичним для підприємства будуть вважатись розрахункові

значення, що менше 2,675. За такою методикою ймовірність настання банкрутства ТОВ «Камінське Агро» є досить низькою, адже протягом усього досліджуваного періоду розрахункові значення вище критичного.

Таблиця 2.3

Оцінка ймовірності банкрутства підприємства

Моделі оцінки	Критичне значення	Розрахункове значення показника		
		I півріччя 2020 р.	II півріччя 2020 р.	I півріччя 2021 р.
Модель Альтмана	$Z = 2,675$	4,033	1,457	6,00
Модель Дж. Таффлера і Г. Тішоу	$Z < 0,3$	0,260	0,070	1,270
Модель К. Спрінгейта	$Z = 0,862$	0,119	-0,4755	2,2917
Модель Р. Ліса	$Z < 0,037$	0,021	-0,006	0,046
Модель О.О. Терещенка		-0,012	-2,938	3,576

Джерело: власні дослідження

Модель Дж. Таффлера та Г. Тішоу передбачає задіяння чотирьох факторів, розрахункове значення ймовірності настання банкрутства для досліджуваного підприємства коливається: від середньої (на початковому етапі) до низької (за кінцевими даними).

Дослідження ймовірності банкрутства на основі впливу дев'ятнадцяти фінансових показників передбачає модель К. Спрінгейта. Здійснюється розрахунок чотирьох факторів, що орієнтовані на майбутні доходи підприємства. Ймовірність банкрутства ТОВ «Камінське Агро» за розрахунковими показниками моделі К. Спрінгейта не чітка, адже в 2020 р. підприємство є потенційним банкрутом, а в 2021 р. ймовірність банкрутства досить низька. Результати діагностики банкрутства за чотирьох факторною моделлю Р. Ліса вказують на середню ймовірність настання банкрутства. При використанні даної методики необхідно звертати увагу на те, що значний вплив на кінцевий результат в даній моделі відіграє прибуток від реалізації, без врахування фінансової діяльності та податкового режиму.

Дискримінанта модель О. Терещенка передбачає чотирьохрівневу градацію Z-значення. Вірогідність банкрутства підприємства за дискримінантною моделлю Терещенка оцінюється такими значенням Z: менше 0 – напівбанкрут; від 0 до 1 – загрожує банкрутство, якщо не здійснити санацію; від 1 до 2 – фінансова стійкість порушилась, але за умови переходу на антикризове управління банкрутство не загрожує; більше 2 – вважається фінансово стійким, банкрутство не загрожує [9]. У відповідності до такої градації ТОВ «Камінське Агро» було фінансово не стійким та йому загрожувало ймовірність банкрутства (розрахункове значення $Z < 0$). Проте, в 2021р. фінансова стійкість підприємства покращилась ($Z > 2$).

Об'єднаємо проведені розрахунки ймовірності банкрутства ТОВ «Камінське Агро» за різними методиками в таблицю 2.4 та визначимо загальну ймовірність банкрутства для даного підприємства.

Таблиця 2.4

**Ймовірність банкрутства ТОВ «Камінське Агро»
за різними методиками**

Методики	Відхилення значень (+, -) 2021 р. до 2020 р.	Ймовірність банкрутства
Модель Альтмана	1,97	Мінімальна Зменшується
Модель Таффлера та Тішоу	1,01	Середня Знижується
Модель Спрінгейта	2,17	Висока Знижується
Модель Р.Ліса	0,02	Висока Знижується
Дискримінантна модель О.Терещенка	3,59	Висока Знижується

Джерело: власні дослідження

Прослідковується тенденція низької фінансової стабільності. ТОВ «Камінське Агро». Ймовірність банкрутства за всіма розрахованими моделями протягом досліджуваного періоду коливається. Так, за моделями Лісса,

Тафлера та Тішоу, Спрінгейта вірогідність банкрутства залишається ще високою, хоча за розрахунковими значення даних моделей ймовірність зменшується. За розрахунковими значеннями по моделі Альтмана та моделі Терещенка ймовірність настання банкрутства в першому півріччі 2021 року розцінюється як дуже низька, на відміну від значно високої в 2020 році. Отже, підприємство потребує формування та запровадження політики запобігання банкрутства.

Висновки до розділу 2

В Україні кількість справ про відновлення платоспроможності боржників або визнання їх банкрутом закінчених провадженням з кожним роком зменшується. Протягом 2019-2020 років частка збиткових підприємств видами діяльності яких є сільське, лісове та рибне господарство становила близько 16 % в країні. В Житомирській області в 2019 році частка прибуткових підприємств різко зменшилась та становила 73 %.

Прогнозування та формування висновку про можливість настання банкрутства передбачає здійснення системного аналізу щодо встановлення проблемних зон функціонування суб'єкта підприємницької діяльності. У відповідності до здійснених оцінок ймовірності банкрутства в 2020 році підприємство було фінансово не стійким та йому загрожувало ймовірність банкрутства. Проте, в першому півріччі 2021 р. фінансова стійкість господарства покращилась, але ймовірність настання банкрутства за окремими методиками можлива. Отже, підприємство потребує формування та запровадження політики запобігання банкрутства враховуючи нестабільність фінансових показників діяльності.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЗАПОБІГАННЯ БАНКРУТСТВА АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

В умовах економічної нестабільності, неможливості платежів в процесі господарської та фінансової діяльності, що негативно впливають на загальний фінансовий стан, підприємства стикаються з фінансовими ускладненнями та розвитком кризових явищ на межі банкрутства. Саме у цей проміжок часу для попередження неплатоспроможності та недопущення банкрутства слід імплементувати політику запобігання банкрутства суб'єкта підприємництва, яка передбачає застосування системи попереднього виявлення й оцінювання, завчасного запобігання та недопущення кризового стану підприємства.

Кожна із підсистем системи, що представлена у Розділі 1 на рисунку 1.1, може бути запроваджена як одним блоком, так і як алгоритм або ж окремий взятий компонент алгоритму (рис. 3.1). Якщо комплекс заходів підсистеми «Попередження» для окремо взятого підприємства виявиться ефективним (підвищення рівня діяльності підприємства, недопущення критичного стану діяльності) приймається рішення стабілізації системи щодо запобігання банкрутства суб'єкта підприємництва. Якщо ж на виході підсистеми «Попередження» результати не є бажаними (підприємство все ще є фінансово нестабільним) тоді розглядається доцільність переходу до підсистеми «Запобігання» або ж відразу у більш «запущеній» ситуації до підсистеми «Подолання».

Перейшовши до підсистеми «Запобігання» слід вибрати найбільш сприйнятливі заходи для конкретного підприємства. Результати запровадження заходів підсистеми вкажуть на вектор подальших дій щодо недопущення банкрутства. Якщо результати виявились позитивними відносно покращення платоспроможності підприємства обирається рішення можливого переходу до підсистеми «Попередження», задля моніторингу фінансового стану підприємства.

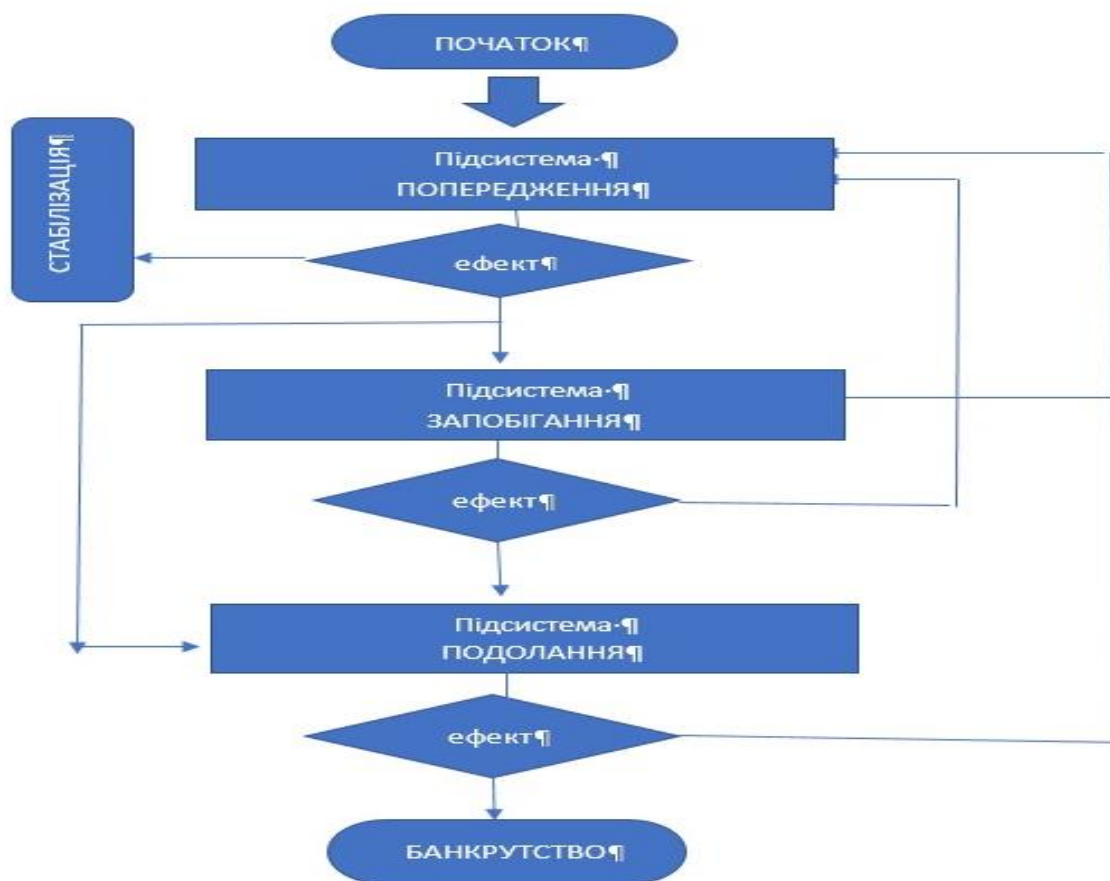

Рис. 3.1. Алгоритм дій системи попередження банкрутства

Враховуючи ситуацію ймовірності настання банкрутства, яка складається для ТОВ «Камінське Агро», слід переходити до другої підсистеми «Запобігання». Основними заходами якої є систематичне проведення контролінгу та запровадження системи антикризового управління використовуючи сучасні технології. На початкових етапах, при перших ознаках можливих кризових явищ, для підприємства важливим є проведення превентивних дій щодо недопущення банкрутства. Стратегія антикризового управління передбачає наявність інструментів раннього попередження про ризики і загрози [17, 27, 29].

Імплементація антикризового управління при загрозі банкрутства передбачає такі стадії: виявлення передумов кризи на підприємстві при проведенні комплексної оцінки фінансового стану; встановлення діапазону кризового стану підприємства; виокремлення основних факторів, які призвели до кризового стану підприємства; визначення мети та вибір механізму

антикризового фінансового управління; запровадження внутрішніх механізмів фінансової стійкості підприємства [29, 35]. Резервами підприємства щодо підвищення фінансової стійкості та покращення платоспроможності можна розглядати такі внутрішні резерви, які призводять до збільшення обсягів грошових надходжень (підвищення дохідності реалізації продукції, реструктуризація активів, тощо); оптимізації обсягів зобов'язань підприємства (швидке повернення дебіторської заборгованості, покращення позикової політики підприємства); оптимізації витрат (зменшення частки непродуктивних витрат, зниження рівня виробничих витрат); мобілізації наявних фінансових ресурсів.

Важливим етапом у процесі формування стратегії антикризового управління вважаємо вивчення чинників, що найбільшою мірою можуть впливати на формування загрози банкрутства з урахуванням особливостей ТОВ «Камінське Агро», а також дослідження ймовірності настання неплатоспроможності. При виборі однієї із стратегій антикризового управління реалізуються також і альтернативні напрями. Проте кожна з них передбачає розробку плану дій з обґрунтуванням витрат для їх здійснення та можливого економічного ефекту від їх запровадження.

Для ТОВ «Камінське Агро» вважаємо за доцільне застосування стратегії диверсифікації. Так як, стратегія диверсифікації є важливим засобом реструктуризації та підвищення конкурентоспроможності, її використання вважається доречним саме при перших симптомах кризових явищ. Стратегія диверсифікації використовується підприємством, насамперед, для того, щоб покрити витрати від його основної діяльності, збільшити прибуток фірми, який у майбутньому можна використати для забезпечення конкурентоспроможності підприємства у довгостроковому періоді. Переваги диверсифікованого підприємства полягають у можливості об'єднання зусиль для досягнення єдиних цілей. Успішний результат такого об'єднання обумовлюється дією синергетичного ефекту, тобто коли ціле є чимось більшим, ніж сумою частин.

Враховуючи забезпеченість підприємства інноваційними технічними засобами для виробництва продукції галузі рослинництва та з метою освоєння нових видів діяльності вибраних за КВЕД для підприємницької діяльності (надання в оренду сільськогосподарських машин і устаткування, надання послуг) вбачається доречним запровадження горизонтально інтегрованої стратегії диверсифікації, що передбачає розширення діапазону надання послуг. Метою імплементації обраної стратегії диверсифікації є надання нової послуги обробітку посівів сільськогосподарських культур.

Таблиця 3.1

**Можливості запровадження безпілотних технологій
обприскування посівів**

Переваги	Недоліки
1. Відсутність витоптування посівів при обробітку 2. Відсутність пошкодження верхівок рослин 3. Відсутність ущільнення ґрунту 4. Можливість здійснення обробітку після дощу 5. Можливість точкового обробітку (за потребою)	1. Неможливість проведення обробітку у вітряну погоду 2. Низька універсальність технічного засобу 3. Додаткова потреба у навчанні операторів

Джерело: сформовано за [26]

Забезпеченість технічного парку ТОВ «Камінське Агро» безпілотними технологіями (агродроном) надає можливість підприємству першим зайняти нішу на ринку надання послуг інноваційного обробітку, покриття витрат основної діяльності, примноження прибутковості та покращення платоспроможності. На першому етапі запровадження стратегії диверсифікації передбачається надання послуги, що пов'язана із здійсненням технологічних операцій (обприскування посівів) підприємствам даного регіону.

Передбачається, що зазначені послуги будуть надаватись суб'єктам підприємницької діяльності даної галузі та розташованим у даному регіоні.

Встановлено, що це можуть бути підприємства, земельний фонд яких розташований на території Романівського району: сіл Камінь, Химрич, Булдичів, Велика Казара, Врублівка, Романівка. Наразі виявили бажання скористатись послугою обприскування посівів п'ять господарств регіону із середньою площею посівів 800 га (таблиця 3.2). В подальшому планується розширити територіальні межі надання послуг обробітку посівів, адже краще одноразово обробляти більші площі, нехай і даліше розташовані.

Таблиця 3.2

Обсяги надання послуг обробітку посівів та їх вартість

Вид послуги	Обсяг послуги, га	Ціна послуги, грн	Вартість послуги, тис. грн
Внесення засобів захисту рослин	3000	350	1050
Проведення десикації	2000	350	700
Внесення фунгіциду	1000	350	350
Разом	6000	х	2100

Джерело: власні дослідження

Обсяги надання послуг сплановано за попередніми домовленостями ТОВ «Камінське Агро» із господарствами, щодо надання послуг безпілотними технологіями. Ціна послуги обприскування з агродронів у 2021р. в середньому становила на рівні 350 грн за гектар. Загалом для ТОВ «Камінське Агро» за рахунок надання нових послуг суб'єктам підприємницької діяльності у сільському господарстві може покращитись фінансовий стан. Адже підприємство за здійснення операцій агродроном може отримати додатково доходу у 2100 тис. грн в рік.

Вагомим аргументом запропонованих заходів антикризового управління - стратегії диверсифікації є покращення основних фінансових показників діяльності. Обґрунтування доцільності надання послуг аграрним підприємствам власним агродроном базується на зіставленні можливих доходів та витрат, які потрібні для здійснення даного виду послуг. Обприскування посівів агродроном включають такі витрати: витрати на

оплату праці з нарахуваннями, витрати на електроенергію та паливно-мастильні матеріали, амортизаційні відрахування, загальногосподарські витрати, витрати обслуговування технологічної лінії, тощо. Такі елементи витрат як оплата праці, вартість палива та електроенергії, амортизаційні відрахування, а також загальновиробничі та загальногосподарські були обраховані аналогічно до середніх ринкових значень аналогічного виду послуги та становлять 200 грн на гектар (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Очікуваний фінансовий результат від використання безпілотної технології обробітку посівів, тис. грн

Показник	Значення
Дохід від надання послуг	2100
Податок на додану вартість	420
Чистий дохід від надання послуги	1680
Собівартість послуги	1200
Фінансовий результат (Прибуток)	480

Джерело: власні дослідження

Запровадження стратегії диверсифікації свідчить, що підприємство в рік зможе отримати додатковий прибуток від надання послуги безпілотного обприскування посівів в розмірі 480,0 тис. грн. Грошові кошти, що надходять на розрахункові рахунки підприємства допоможуть покращити фінансовий стан та платоспроможність сільськогосподарського підприємства.

Оцінка запропонованих тактичних заходів визначається системою показників: економічний ефект, період окупності, індекс прибутковості. Капіталовкладення підприємства на закупівлю та використання інноваційного технологічного обладнання (агродрона) складають в середньому 620 тис. грн. Економічний ефект від використання безпілотної технології обробітку посівів є наслідком прибутку від реалізації послуги та економії коштів на обробіток власних посівів (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Очікувана ефективність реалізації проекту диверсифікації

№ п/п	Показники	Значення
1	Річний економічний ефект, тис. грн	600
1.1	Прибуток від надання послуг	480
1.2	Економія коштів	120
2	Капіталовкладення, тис. грн	620
3	Індекс прибутковості	0,97
4	Період окупності, років	1,03

Джерело: власні дослідження

Вагомим показником оцінки ефективності вкладених фінансових ресурсів є період окупності, що дає можливість визначення періоду повернення вкладених фінансів. Для ТОВ «Камінське Агро» період окупності агродрона 1 рік 20 днів. Оцінку співставлення обсягу капіталовкладень з майбутнім чистим грошовим потоком надає індекс прибутковості, який для підприємства становить 0,97 або майже 1.

Висновки до розділу 3

Здійснені обрахунки можливого річного економічного ефекту від застосування заходів антикризового управління через запровадження стратегії диверсифікації (надання послуги обробітку посівів безпілотними технологіями) є досить умовні, так як при їх проведенні були використані фіксовані ціни та усереднені витрати на послугу. Також даний проект стратегії диверсифікації передбачає врахування економії витрат на здійснення таких видів робіт у самому господарстві. Проте, отримані кінцеві результати підтверджують гіпотезу про економічну доцільність та дієвість рекомендованих заходів антикризового управління. Адже, результатом таких заходів є збільшення рентабельності активів, економія витрат; збільшення фінансових надходжень, покращення платоспроможності та як наслідок зниження ймовірності банкрутства аграрного підприємства.

ВИСНОВКИ

В теперішніх умовах нестабільності функціонування суб'єктів підприємницької діяльності, як економічної так і соціальної, політика запобігання банкрутства та недопущення неплатоспроможності підприємств є вкрай необхідною. Імплементация політики запобігання банкрутства на підприємстві можлива через систему рівнозначних структурних елементів: попередження, запобігання подолання. Така система надає аграрному підприємству здатність ефективно функціонувати в нестабільних умовах.

Кожна із підсистеми передбачає здійснення за потреби певних заходів. Сукупність заходів кожної із підсистем дозволяє формувати таку компетентність суб'єкта підприємництва, яка допомагає ефективно функціонувати та розвиватись в умовах підвищеного ризику та загроз. Здійснення оцінки фактичного стану суб'єкта господарювання та проведення усіх необхідних заходів з метою недопущення його банкрутства можливо при врахуванні значної кількості факторів неплатоспроможності.

Формування політики запобігання банкрутства підприємництва окреслює запровадження комплексу принципів, заходів, методів, які будуть спрямовані на досягнення довгострокових стратегічних орієнтирів розвитку підприємства задля покращення його платоспроможності та зростання ефективності функціонування. На досліджуваному підприємстві перш за все слід застосувати систему раннього попередження банкрутства, яка формується відповідно до нинішніх економічних процесів його функціонування; всебічне діагностування фінансового стану із застосуванням різноманітних моделей оцінки ймовірності настання банкрутства.

Нині в період кризи платоспроможності пов'язаної із всесвітньою пандемією 2019-2020 років частка збиткових підприємств України видами діяльності яких є сільське, лісове та рибне господарство складала біля 16 %. В Житомирській області в 2019 році частка прибуткових підприємств різко зменшилась та становила лише 73 %. Прогнозування та формування висновку про можливість настання банкрутства передбачає здійснення системного

аналізу щодо встановлення проблемних зон функціонування суб'єкта підприємницької діяльності.

Ймовірність банкрутства досліджуваного підприємства в початковий період за всіма розрахованими моделями характеризувалась як висока. Прослідковується тенденція в 2020 році до зниження фінансової стабільності. Проте, в 2021р. фінансова стійкість підприємства дещо покращилась. За методикою Альтмана ймовірність настання банкрутства ТОВ «Камінське Агро» є досить низькою, адже розрахункове значення становлять 6, що є вище критичного (2,675). За розрахунковими значеннями по моделі Лісса ймовірність настання банкрутства в 2021 році розцінюється як середня, на відміну від високої в 2020 році. У відповідності до градації дискримінантної моделі О. Терещенка підприємство у 2020 р було фінансово не стійким та йому загрожувало ймовірність банкрутства (розрахункове значення $Z < 0$). Проте, в 2021р. розрахункове значення $Z > 2$ тому ймовірність настання банкрутства є досить низькою. Таким чином, фінансовий стан є нестабільним та потребує негайного втручання, формування та запровадження політики запобігання банкрутства.

Враховуючи ситуацію ймовірності настання банкрутства, яка складається для досліджуваного аграрного підприємства, слід переходити до другої підсистеми «Запобігання». Основними заходами якої є систематичне проведення контролінгу та запровадження системи антикризового управління використовуючи сучасні технології. Метою імплементації обраної стратегії диверсифікації є надання нової послуги обробітку посівів сільськогосподарських культур. Забезпеченість технічного парку аграрного підприємства безпілотними технологіями (агродроном) надає можливість господарству першим зайняти нішу на ринку надання послуг інноваційного обробітку, покриття витрат основної діяльності, примноження прибутковості та покращення платоспроможності. Запровадження стратегії диверсифікації свідчить, що підприємство в рік зможе отримати додатковий прибуток від надання послуги безпілотного обприскування посівів в розмірі 480,0 тис. грн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова А. С., Духніч О. В. Основні причини банкрутства підприємств України та заходи по запобіганню їх неплатоспроможності. *Молодий вчений*. 2017. № 11. С. 192-195.
2. Андрущак Є.М. Діагностика банкрутства українських підприємств. *Фінанси України*. 2004 р. № 9. С. 118-124.
3. Аранчій В. І., Лесюк А. С. Оцінка ймовірності настання банкрутства сільськогосподарських підприємств. *Облік і фінанси*. 2015. № 3. С. 62-69.
4. Бачкір І. Г. Банкрутство підприємства: підходи, процедури проведення, оцінка перспектив та пріоритетів управління в умовах кризи платоспроможності. *ІННОВАЦІЙНА ЕКОНОМІКА*. 2020. № 5-6 (84). С. 103-109.
5. Великий Ю. М., Косарева І. П., Політун Д. О. Теоретичні основи оцінки ймовірності банкрутства підприємства. *Бізнес-навігатор*. 2018. Вип. 3-1. С. 92-96.
6. Вишневська О.М., Колодій І.П. Сутність і особливості фінансового прогнозування діяльності підприємства. *Фінансовий простір*. 2015. № 1(17). С. 63-66.
7. Войнаренко М.П., Троц І.В. Формування системи попередження, прогнозування і подолання банкрутства промислових підприємств. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2015. № 4 (20). С. 272-278. Режим доступу: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/n4.html>
8. Волот О. І., Бабич І. М., Ткаченко О. О. Банкрутство підприємства: сутність, ймовірність та методи визначення. *Науковий вісник Полісся*. 2015. Вип. 4. С. 61-67.
9. Головач К. С. Моделі оцінки ймовірності банкрутства у сільськогосподарських підприємствах та антикризовий менеджмент *Економічний форум*. 2016. № 3. С. 189-195.
10. Господарський суд Житомирської області. Показники діяльності. Підсумки роботи. Звіт за 2016 рік. Розділ 4. URL:

https://zt.arbitr.gov.ua/sud5007/pokazniki-diyalnosti/result_of_work1 (дата звернення 5.10.2021р.)

11. Господарський суд Житомирської області. Показники діяльності. Підсумки роботи. Звіт за 2020 рік. Розділ 1. URL: https://zt.arbitr.gov.ua/sud5007/pokazniki-diyalnosti/result_of_work1 (дата звернення 5.10.2021р.)

12. Грицюк Е. О. причини виникнення банкрутства в сучасних підприємствах. *Економіка і управління підприємствами*. 2018. Вип. IV (72). С. 42-53.

13. Господарський кодекс України ст. 214, Кодекс України з процедур банкрутства. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>

14. Даценко Г. В. Аудиторська оцінка ймовірності банкрутства підприємств за умов фінансової кризи. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер.: Економічні науки. 2018. Вип. 29(2). С. 161-165.

15. Дорохова Л. М. Стратегічні напрями удосконалення управління фінансовими ресурсами аграрних підприємств. *Продуктивність агропромислового виробництва. економічні науки*. 2014. Вип. 25. С. 8-13.

16. Дробишева О. О. Дослідження ймовірності банкрутства промислового підприємства. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. Вип. 1. С. 53-57.

17. Дробишева О.О. Антикризове управління як інструмент запобігання банкрутства промислових підприємств в сучасних умовах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами». Кременчук. 2015. 23с.

18. Звіт судів першої інстанції про розгляд господарських справ. Форма № 1-МС. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka (дата звернення 1.10.2021р.)

19. Звіт судів першої інстанції про розгляд господарських справ. Форма № 1-Г. Розділ 3) URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka (дата звернення 1.10.2021 р.).

20. Іващенко О.В., Крисак О.І. Діагностика банкрутства підприємства. *Держава і регіони* 2006. №5. С. 129-131.

21. Кириченко О. П., Дранко С. В. Методи та моделі діагностики ймовірності банкрутства підприємства. *Молодий вчений*. 2016. № 2. С. 49-52.

22. Костецький В.В. Особливості здійснення фінансового оздоровлення підприємства. *Економічний аналіз*. 2016. Том 26. № 1. С. 50-57.

23. Кузнецова С.А., Вареник В.М., Гулевич Н.С. Система раннього запобігання та реагування як засіб підвищення фінансової стійкості малого підприємства. *Академічний огляд*. 2016. № 2 (45) С. 43-51.

24. Ларіонова К.Л., Капінос Г.І. Аналіз особливостей та сучасного розвитку інституту банкрутства та фінансового оздоровлення суб'єктів господарювання Хмельницької області. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2006. № 4. Т.3. С. 50 – 55.

25. Марков М. Є. Напрямки розвитку методичних підходів до оцінки та прогнозування банкрутства підприємств. *Бізнес Інформ*. 2018. № 11. С. 154-161.

26. Математика обприскування агродронами. URL: <https://kurkul.com/spetsproekty/1173-matematika-obpriskuvannya-agrodronami--vse-pro-vartist-ta-rentabelnist-vikoristannya> (дата звернення 10.10.2021).

27. Минчинська І. В. Запобігання банкрутству підприємств в системі державного антикризового регулювання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». Ірпінь. 2021. URL: http://ir.nusta.edu.ua/bitstream/123456789/7521/1/7242_IR.pdf

28. Пізняк Т. І. Стратегічні пріоритети розвитку сільськогосподарських підприємств в умовах світової фінансово-економічної кризи. *Вісник Сумського*

національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2012. Вип. 3. С. 23-23.

29. Погребняк А. Ю. Сутність складових елементів механізму антикризового управління на промисловому підприємстві. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2015. № 12. С.138-147.

30. Подольська В.О., Яріш О.В. Фінансовий аналіз: Навч. посібник. К.: Центр навчальної літератури. 2007. 488 с.

31. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 14.05.1992 № 2343-ХІІ. URL: <https://zakon.help/law/2343-XII>.

32. Продіус І. П. Доба Н. М. Санаційний аудит та банкрутство підприємств. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Popu/2000_3/7_17.htm.

33. Рзаєва Т. Г., Стасюк І. В. Механізм та напрями прогнозування ймовірності банкрутства підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2010. № 1. т. 2. С. 89-94.

34. Сова О. Ю., Морозов Є. Ю. Стратегії запобігання банкрутству підприємств у контексті ризик-менеджменту. *Проблеми економіки*. 2021. № 1 (47). С. 91-97.

35. Стороженко Р.С. Формування механізму попередження та запобігання банкрутства підприємств. *Публічне управління та адміністрування у процесах економічних реформ*: зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. м. Херсон. 2019.

36. Сукрушева А.О., Папуцин В.М. Причини та наслідки банкрутства вітчизняних підприємств у сучасних умовах. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. № 9 С. 682-686.

37. Терещенко О.О. Антикризове фінансове управління на підприємстві: Монографія. К.: КНЕУ, 2004. 268 с.

38. Троц І.В. Система попередження та економічні наслідки запобігання банкрутству підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня

канд. екон. наук: спец 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами». Хмельницький. 2016. 24 с

39. Фінансові результати до оподаткування підприємств за видами економічної діяльності. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 02.09.2021)

40. Фінансові результати до оподаткування підприємств за видами економічної діяльності. Державна служба статистики України. Головне управління статистики у Житомирській області. URL: <http://www.zt.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 02.09.2021)

41. Шпортко Ю.А. Особливості політики запобігання банкрутства: мікрорівень. *Актуальні проблеми, пріоритетні напрямки та стратегії розвитку України*: зб. тез Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. м. Київ. 2021 р. С. 67-70.

42. Шпортко Ю.А. Огляд банкрутства аграрних підприємств: регіональний аспект. *Фінансові інструменти регіонального розвитку*: Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. м. Житомир. 2021 р. С. 67-70.

43. Шпортко Ю.А. Формування системи запобігання банкрутства аграрного підприємства. *Студентські наукові читання – 2021*: зб. тез Міжфак. студ. наук.-практ. конф. м. Житомир. 2021 р. С. 48-52